

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 166
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ: 36

IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ

III. CİLT
Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence



REPROMAT MATBAASI - ANKARA 1992

TÜRK HALK OYUNLARI VE MÜZİĞİNE BİLİMSELLİK NASIL KAZANDIRILABİLİR

Göktan AY
(Türkiye)

Halk müziği ve oyunları, geçmişten günümüze, bazen birbirinden ayrı, bazen da birlikte gelmiştir. Halk müziği daha fazla bir uğraş, emek ve kabiliyet istediği için, derneklerde ve kitle eğitiminde, gerekli yaygınlığı ancak halk oyunları ile birlikte sağlayabilmiştir. Kısaca halk oyunları eğitimi, kitle eğitiminde daima ön plânda ele alınmıştır. Her insanın içinde bir boşalma aracı olarak oyunun ortaya çıktığı ve çeşitli şekillerde kendini gösterdiği bilinmektedir. Ancak; türkü söylemek güzel ve güçlü bir sesi, saz çalmak ta iyi bir yeteneği gerektirdiğinden, halk arasında, halk âşıklarına deha gözü ile bakılmış, onlara hürmet edilmiş, bağlamalar, sazlar baş tacı edilmiştir. Bizim insanımız, kendi müziği ile oynamış, ağlamış, kısaca günlük dertlerini, geleceğe ait düşüncelerini, arzularını türkülerle dile getirmiştir. Dernekler, oyunlar kadar müzikle ilgilenememişlerdir. Bunun sebebi müzik uzmanı yetişmemiş olmasıdır. Sonuçta, derneklerimizde iyi oynayan, fakat müzik kulağı olmayan, ses yetenekleri zayıf, herhangi bir çalgıyı çalmayan öğrenciler, öğrenciler üretilmiş.

Festivaller, yarışmalar, şenlikler çoğalmış; dernekler folklor dernekleri adı altında mantar gibi artmış, öğrenciler artmıştır. Şehirler semt semt kişilerin tekeline girmiş, şehirlerarası dolaşan uzmanlara, koreograflara sahip olunmuş. Yurt dışı gezilerinin paylaşımında dahi sorunlar ortaya çıkmış. Halk oyunları alanında devletin birkaç bakanlığının üstünlük kurmak istemesi ile işler daha da karışmıştır. Halk müziği yine kendisini bu kargaşadan kurtarabilmiştir. Yarışmalar sayesinde halk oyunları yaygınlaşırken, bir taraftan da bozulmalar başlamış, ağır, oturaklı oyunlar yerini hızlı, gösterişli, hareketli oyunlara terk etmiş. Ekiplerle eşlik eden sazlar meselesi halâ halledilememiş, müzisyenlerle oyuncular arasındaki beraberlik sağlanamamış; yazma oyunlar, yazma türküler, katma figürler netleştirilememiş; otantiklik kavramı üzerinde birleşilememiş; halk oyunları ezgileri notaya alınamamış; derlemeler durma noktasına gelmiş. Ancak bütün bunlara rağmen oyun ve müzikte birçok uzman ve öğreticinin isim yaptığı da bilinmektedir. O halde meseleler neden çözülmeyen yeni kuşaklara aktarılmaktadır? Bunun sebebi bilimsel düşünce ve çalışma sisteminin bilinmemesi, yagınlaşmaması olsa gerekir.

Halk oyunları ve müziğinin bilimselliğe kavuşturulmasının şartı, malzemelerinin yapılması, literatüre geçirilmesi ve müzeleştirilmesidir. Halk müziği Muzaffer Sarısözen ve ondan sora gelenlerle kendini kurtarmış, ancak halk oyunlarında bir Sarısözen çıkmamıştır. Bilimsellik; gerçekçilik, sağlıklı düşüncedir, kalıcı çalışmalardır. Bugün ülke genelinde folklor malzemelerinin çoğu kaybolmuş, kaynak kişi bulmak zorlaşmıştır. Uzmanlar birbirlerini küçük şeylerle meşgul ederken ana kaynak elden gitmektedir. Yeni yakılan bir türkü ya da yeni düzenlenen bir oyun, iletişim araçlarıyla anında yurdun dört bir yanına dağılmaktadır. Çağ, bilim çağı olmuştur, gelişmeler çok hızlı olmakta, bizler geride kalmaktayız. Belkide çok yakında, derlenen bir malzemenin folklor sayılabilmesi için gerekli "zamanda derinlik" gibi ilkelere de vazgeçmek durumunda kalabileceğiz.

Bugüne kadar oyun ve müziğimiz bilimsel platformlarda ele alınsaydı, birçok sorun hal- ledilmiş, kalıcı prensipler, kurallar, teşkilatlar, kurumlar hayata geçirilmiş olurdu. Demek ki devlet olarak, uzmanlar olarak yapamadığımız işler var. Örneğin; halk oyunları ve müzik alanında günümüze getirdiğimiz aşağıdaki sorunlara bir göz atalım:

1- Halk oyunlarımızda iki cümle (müzik ve ritm) vardır. Bu iki cümle birçok oyunda bir- likte hareket eder ya da müzik cümlesi birkaç tekrar sonunda ritm cümlesiyle buluşur. Bu nedenle müzik-figür-ritmin birleştiği oyunlarda bir oturtum, bir rahatlama görülmektedir. Ancak oyunlarımızda bu oturtuma dikkat edilmemektedir.

2- Oyunlarımızda yörede olan çalgılara yer verilmemekte; yörede olmayan çalgılara yer verilmektedir.

3- Keman, kanun, ud gibi sazlar Türk sazı olarak adlandırıldığı halde, halkın günlük eğlencelerinde, oyunlarında, türkülerinde yaygın olarak kullandığı cümbüş, klarnet ve keman gibi sazlar halk oyunları müziklerinde kullanılmamaktadır.

4- Çalgıcılar yetkin, bilgili insanlar değildirler. Davulun kuvvetli ses vermesi nedeniyle, zurnanın çaldığı melodinin doğruluğu ve yanlışlığı anlaşılarmamaktadır. Davul müziğin değil oyunun, figürün ritmini çalmakta, böylece yöresel tokmak-çubuk ritm özelliği ortadan kaldırılmaktadır.

5- Çok sazlı denemelerde, tampere sazlarla, komalı sazlar birlikte kullanılmakta veya komalı sazların birlikte olduğu gösterilerde sahnedeki çalgı oturtumu iyi ayarlanamamakta veya az çalışılması nedeniyle ortaya bir müzik-ritm kaosu çıkmaktadır.

6- Gösterilerde amaç, seyirciye iyi bir sunuş vermektir. Verilen süre içinde çok oyun ser- gilemek ya da zaman doldurmak için fazla figür tekrarı yapmak iyi bir sunuş olmamaktadır.

7- Yapılan mizansenlerde, zengin-fakir, ağa-fakir esprisinin dışına çıkılamamış, çok zen- gin diye öğündüğümüz halk edebiyatı ürünlerinden faydalanılmamıştır.

8- Oyunların birbirine bağlanmasında müzik-figür-ritm bütünlüğüne dikkat edilmemekte- dir.

9- Halk oyunları, öğretici uzmanları tarafından arşivlenememekte, oyunların yöresel rit- mik özellikleri ortaya çıkarılmamaktadır.

10- Halk oyunları sahne sanatının gerektirdiği şartlardan faydalanılmamakta; otantik olmayan, sahne sanatı olarak da adlandırılmayan bugünkü şekliyle bir yere varılamamaktadır.

Bütün bunların temelinde, devletimizin, halk oyunları ve müziği eğitimini yapacak, eğitim kurumlarını, ancak 1976 yılından sonra açabilmesi yatmaktadır. Bugün halk oyunları ve halk müziği eğitimi görmeyen, herhangi bir halk çalgısını çalamayan, ritm bilgisine ve folklor terminolojisine sahip olmayan halk oyunları öğreticilerinin oranı % 90'dır. Yine kendi yöresi dışındaki yöre oyununa eşlik edemeyen, iyi bir ses yeteneği olmayan öğreticilerin oranı da % 80'dir.

"Büyümüş""uzman" yada "folklorcu" olmaları gerekenlerin olgunlaşamadığı, görevlerini yapamadığı ülkemizde, yeni yetişen gençlerden, insanlardan bir "büyük" gibi, bir "folklorcu" gibi davranmalarını istemek hayal olsa gerekir.

Çünkü, bilimsel yöntem uzmanları; bilimde ilerleme ve buluşlar yapabilmek için, iyi yetişmiş, yaratıcı ve hazırlıklı zihinlerin gerekli olduğu kadar; para, kitap, ekip, zaman, çalışma, mekân, teşvik ve cesaret gibi imkânların bulunmasının şart olduğunu ifade ediyorlar. Bu nedenle Devletin, bilim adamlarının desteği ve teşviği olmadan; kendi zevkleri ve doğal yaşantılarının bir sonucu olarak folklor malzemelerini yaratan halkı ve bu malzemeleri derleyip toparlayıp, arşivleyen, eğitim ve öğretimini yapan kişi ve kurumları da teşvik etmesi gereklidir.

İnsanların günlük yaşantıları içinde almış oldukları kararlar bilimsel gerçeklerdir. Zaman içinde birtakım kavramlar önemini yitirmektedir. İnsanlar bilimsel gerçekleri elbetteki eğitimden almalıydılar, ancak ülkemizde bu sürekli kılınıyor. O halde halk kendi kendine öğrenmelidir. Ancak bu da kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile bir yerde zorlaşıyor. Çünkü, anadan, babadan, dededen çocuklara bir şey aktarılamıyor. Bu nedenle "eğitimle" "çevre şartlarına hazırlamakla" "teşvikle" yaratıcılık desteklenmelidir ki, insanlarımız folklor değerlerine sahip çıkabilsinler.

Kitle eğitiminde önemli işlevi olan TRT Kurumu, yıllardır yazıldığı halde bir türlü uygulamalarını değiştirmemektedir. Oyun programları, müzik programları tek düzelikten kurtarılamamaktadır. Elbette yapımcılar prodüktörler, tonmaisterler müzik ve oyun alanında eğitim görmüş kimselerden olmalıydılar. Kısa kurslarla bilimsel konuları halletmek fikri, zaten bilimsel gerçekçiliğe aykırıdır. Halk müziğinin motoru olan ritm duygusunu, ne toplu programlarda, ne de radyoda hazırlanan solo bantlarda duymak mümkün değildir. Sazların partisonlu olarak çalınması dahi mümkün değildir. Çok beğendiğiniz bantlar mutlaka dışarda, özenli stüdyolarda yapılan bantlardır. Radyo sanatçıları TV bantlarını mutlak dışarda hazırlar. O halde radyo stüdyoları son model cihazlar getirildiği halde, piyasadan geri kalmakta, iyi seviyede mal üretmemektedir. Ve üstelik çalışanı ve sanatçısıyla bu insanlar TRT Kurumunun kendi malıdır. O halde neden adamsendecilik, işi biraz daha çabuk bitirelim anlayışı hakim kılınmış? İdarecilerimizin mi, sanatçılarımızın mı suistimali var? Kim folklorun içinde olan dinamizmi durdurmaya kendini yetkili görmektedir? Bugün radyolarımızdan "Türküler ve Oyun Havaları", "Yurttan Sesler", "Beraber ve Solo Türküler" gibi ayrı adlarla yayınlanan programların içeriği aynıdır. Bu nedenle özellikle TV kanallarındaki oyun ve müzik programlarının kalitesinin yükseltilmesi, folklor belgesellerinin çoğaltılması yerinde olacaktır.

Halk oyunlarımız ve müziğimiz elbette çok zengindir. Çeşitlemeleri ile bugün derlenememiş yüzlerce oyun ve türkü vardır. Ancak bu zenginlik başımızı çabuk döndürmekte, bozulma ve yozlaşma kendini göstermektedir. Bozulmanın olmaması için, insanlarımızda, yöneticilerimizde, önce halk kültürü ile donanmış sağlam bir bilincin olması gereklidir. Kuvvetli bir bağlayıcı ve birleştirici olan halk kültürü, tabandan gelen ağırlığı ile daima kendini herhangi bir şekilde gösterecektir. Ülkemiz elbette gelişecektir.

Gittikçe elektronikleşen dünyamızda, insanlar istedikleri kadar bilgisayar kul-

lansınlar,yine de folklor değerlerini unutamazlar. Çünkü, elektronik dünya insana herşeyi vermez, manevi yön daima eksik kalır. Bu nedenle videonun, TV kanallarının, Star I gibi özel yayınların yaygınlaşmasına rağmen insanlar yine tiyatroya gidecek, konser salonlarını dolduracak, manevi duygularını tadacaklar.

Ülkemizde halk müziği eğitimi 1976, halk oyunları eğitimi de 1984 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Kültür Bakanlığına bağlı Halk Müziği Korosu 3'e çıkarılmış, bir halk dansları topluluğu kurulmuştur. Yeni korolar ve topluluklar da kurulmaya çalışılmaktadır.Yeni kurulan konservatuvarların mutlaka ilk kurulan İstanbul Konservatuvarını iyice incelemeleri, sonuçlar çıkararak uygulamaya geçmeleri gereklidir. Aynı sorunlarla karşılaşmanın çözümü budur. Konservatuvarlarda, korolarda asıl olan; bilgili, tecrübeli, sanatçı öğretici, korist, eğitici kadrosudur. Ben açım oldu manuşu ile bir çözüm getirmek mümkün değildir. Kuralsızlık ve sistemsizlik bu kurumları çok kolay bir şekilde yozlaştıracaktır. Bu nedenle Anadolu'ya yayılma fikrinin birkez daha tartışmaya açılmasının yerinde olacağı kanaatindeyim.

Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün de müzik ve oyun alanında yapmayı düşündüğü uygulamalar için konservatuvarlarla istişarede bulunması, kültürümüzün sağlıklı devamlılığı için şarttır. 1991 yılında İstanbul'un bir halk müziği topluluğuna ve otantik değerlere bağlı halk oyunları topluluğuna kavuşmasını beklemekteyiz. Yıllardır sürüncemede bırakılan bu topluluğun teşkili için İTÜ T.M.D.Konservatuvarı halk müziği ve halk oyunları öğrencileri, mezunları yetişmiş ve güçlü bir kadro olarak düşünülebilir. Konservatuvar eğitimi yapmış olanlara, her planda öncelik verilmelidir ki, eğitimin gereğinde, müziğin, oyunun bilimsel olduğunda kitleler bilinçlenebilisin.

Biz "konservatuvarlar açmakla, öğrenci almakla, öğretim elemanı atamakla, ders programları yapmakla, üniversitelere bağlamakla acaba müzik ve oyun bilimsellik kazanmış oluyor mu?" diye bir araştırma yaptık. Konservatuvar son sınıf öğrencilerine bu konudaki düşüncelerini sorduk. Sonuçta;

Oyun ve müziğin henüz bilimselliğe kavuşmadığı, bilimselliğin, şu anda konservatuvarlarda görevli değerli sanatçı ve üstadlardan bilgi ve tecrübeyi, birikimi en iyi şekilde alan ve mezun olduktan sonra konservatuvarlarda hoca olanlarla sağlanabileceği;

Teori ve pratiğin bir olmadığı, ayaklar, makamlar ve usullerin netleştirilemediği;

Bilimsel yayınların, metodların basılı olmadığı;

Halk çalgılarının ülke çapında standardizasyona uygun imal edilemediği;

Otantikliğin, bağnazlıkla bir tutulduğu; dinamik folklor ürünlerinin kişilerce statik hale getirildiği;

Araştırma, derleme, dikte, deşifre gibi konulara önem verilmediği; kara düzende ısrar edildiği;

Yeni çalışmalara, yaratıcılığa devamlı karşı çıktığı ortaya çıkıyor.

Demek ki, kendi kültür ürünlerini öğrenmek için gelen gençlere net, doğru, düzenli bilgiler vermek gerekiyor. 20. yüzyıla girerken hala birçok konuyu tartışmamız hoş karşılanmıyor. Artık çağ, uygulama, örnekleme çağı. Karmaşık fikirlerle mezun olan gençlerin, konservatuar ve korolarla ülke geneline yanlış kültür yayıcı olarak dağılmalarını önlemek şu andaki uzman folklorcularımıza, Bakanlık ve kuruluş yetkililerine düşmektedir.

O halde; acilen yapılması gerekenler bana göre şunlardır;

1- Hızlı bir şekilde, nota bilen, müzik oyun, folklor, repertuar, pedagoji formasyon eğitimi görmüş ve bir halk çalgısını iyi derecede çalabilen öğreticilerin yetiştirilmesi gereklidir.

2- Oyun ve müzik çalışmalarına yön verecek etkili, saygın bir üst kuruma ihtiyaç vardır.

3- Oyun ve müzik alanında çalışma yapacak, araştırma merkezlerine ihtiyaç vardır.

4- Hızlı bir şekilde zurna, kaval, davul sanatçılarının yetiştirilmesi gereklidir.

5- Oyun ve müzik alanında tek bir bakanlığın (Kültür Bakanlığı) çalışmaları yürütmesine ihtiyaç vardır.

6- İnsan psikolojisini bilen, müzik sevgisini, sanat aşkını, maddi kazancının üstünde gören, hisseden öğretmenlerin yetiştirilmesine ihtiyaç vardır.

7- Halk oyunlarını sahne sanatları arasına girebilmesi için gerekli kadroların (koreograf, ışıkçı, yönetmen, müzik uzmanı, kıyafet uzmanı, dekoratör v.b.) yetiştirilmesine ihtiyaç vardır.

Elbette yukarıda yazdığım 2. ve 5. maddelerin dışındaki maddeler konservatuarları bağlamaktadır. Ancak konservatuarların dışında, bazı kurumlara da görev düşmektedir. Şöyle ki;

1- K.B.HAKAD Başkanlığı, kadro ve mali bakımdan desteklenmeli, Konservatuar mezunlarını çalışabilmesi için cazip hale getirilmelidir. Ayrıca, Başkanlığın yapmış olduğu derlemelerin kitaplar halinde yayımlanması da yerinde olacaktır.

2- 29 üniversite bünyesinde "Folklor Araştırma Merkezi" kurulabilir. Yöreselliğe açık olacak bu merkezler, kendi çevrelerindeki ürünleri, kuracağı 6 kişilik kadrosu, ekibi ile toplar, arşivler. Bir üniversite merkez görevi görür, derlenen her malzeme belli periyotlarla diğerlerine ulaştırılır. Ana merkez başkanı senede en az bir defa olmak kaydıyla genel kurul yaparak gidişi, yapılanları kontrol eder ve geleceği planlar. Ancak bu şekilde ürünlerimiz kaybolmadan derlenebilir.

Yine her üniversite merkezi, çevresindeki folklorla ilgili faaliyetleri, diğer kurumlarla birlikte organize ederek, bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olur. En önemlisi kitlelerin bilgilendirilmesi ve aynı amaçta çalışmalar yapılması sağlanmış olur.